

”Tuijotin itseäni pitkästä ajasta suoraan silmiin, mutta ne silmät eivät kertoneet minulle mitään” – Nostalgia ja melankolia Haruki Murakamin romaanissa *Rajasta etelään, auringosta länteen*

Eeli Salo
Kandidaatintutkielma
Kirjallisuus
Musiikin, taiteen ja
kulttuurin tutkimuksen laitos
Jyväskylän yliopisto
Kevät 2022

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Tiedekunta Humanistis-yhteiskuntatieteellinen tiedekunta	Laitos Musiikin, taiteen ja kulttuurin tutkimuksen laitos
Tekijä Eeli Salo	
Työn nimi "Tuijotin itseäni pitkästä ajasta suoraan silmiin, mutta ne silmät eivät kertoneet minulle mitään" – Nostalgia ja melankolia Haruki Murakamin romaanissa Rajasta etelään, auringosta länteen.	
Oppiaine Kirjallisuus	Työn laji Kandidaatintutkielma
Aika kevät 2022	Sivumäärä 21
Tiivistelmä <p>Tutkielmassani käsittelen Haruki Murakamin teosta Rajasta etelään, auringosta länteen (2017 [1992]) nostalgian ja melankolian teemojen kautta. Metodina hyödynnän lähilukua, joka mahdollistaa teoksen tarkan käsittelyn sekä omien tulkintojen hyödyntämisen osana analyysiä. Pyrin tutkimuksellani selvittämään millaisia piirteitä nostalgia ja melankoliasta teoksessa esiintyy sekä käsitellä niiden merkitystä ja asemaa romaanissa. Erittelen teoreettisen taustan kolmeen osioon. Ensimmäisenä käsittelen nostalgiaa, esittelen sen vierellä käytettävän muistipaikan käsitteen. Tämän jälkeen esittelen melankolian käsitteen, nostaan esiin siihen yhteydessä olevat anomian eli yhteiskunnallisen melankolian, sekä ennuin eli eksistentiaalisen melankolian käsitteet. Teoriaosuuden lopuksi käsittelen nostalgian ja melankolian käsitteiden yhteneväisyyksiä ja eroja.</p> <p>Teoriataustaan nojaten päädyn analysoimaan teosta lähiluvun avulla. Nostalgian piirteitä löydän esimerkiksi musiikista ja teoksen metafysisestä puolesta. Piirteiden osalta osoitan, kuinka monipuolisia muistipaikkoja Hajimella on menneisyydestään. Tämän lisäksi tuon esiin teoksen maagisen puolen ja esittelen tulkintani, jossa näen Shimamoton pelkkänä kuvitelmana, joka on syntynyt Hajimen nostalgisesta päällekkäisvalotuksesta. Hajime mielestäni karkaa sisällään olevalta tyhjyydeltä ja yhteiskunnalliselta paineelta Shimamoton edustamaan utopiaan. Melankolian piirteitä löydän muun muassa Hajimen ja Shimamoton suhteesta sekä teoksen yhteiskunnallisesta puolesta. Melankolian kannalta keskeisin tulkintani on Hajimen näkeminen myöhäismodernin melankolian kuvaajana. Hän on mielestäni esimerkki ihmisestä, kuka on vieraantunut ympäristöstään ja jolla on vaikea löytää oma paikkansa, joka on Hajimen tapauksessa johtanut muun muassa itsekritiikkiin ja riippuvaisuuteen Shimamotoa kohtaan.</p>	
Asiasanat nostalgia, melankolia, Murakami Haruki, muistipaikka, kaipuu, anomia, ennuu	
Säilytyspaikka Jyväskylän yliopisto	
Muita tietoja	

1. JOHDANTO	1
2. AINEISTON ESITTELY	3
3. TEOREETTINEN TAUSTA	
3.1 Nostalgia	5
3.2 Melankolia	7
3.3 Nostalgian ja melankolian yhteys ja erot	9
4. ANALYYSI	
4.1 Rajasta etelään, auringosta länteen - Nostalgian piirteet teoksessa	10
4.2 Vain aavikko todella jää - Melankolian piirteet teoksessa	14
5. PÄÄTÄNTÖ	19
LÄHTEET	21

1. JOHDANTO

Rajasta etelään, auringosta länteen (2017 [1992], tästä eteenpäin REAL) on japanilaisen kirjailijan Haruki Murakamin romaani, jossa päähenkilö Hajime – kaikin puolin menestynyt keski-ikäinen mies – kertoo nuoruudestaan ja sisällään syvenevästä aikaansaamattomuuden tunteesta. Hän täyttää tämän sisällään olevan tyhjyyden haikailemalla menneisyyteen, muun muassa lapsuudenystävänsä Shimamoton luokse. Romaanissa menneisyys sitoutuu nykyhetkeen ja nykyhetki menneisyyteen, kun Shimamoto palaa mystisesti takaisin Hajimen elämään, ja Hajime joutuu tekemään valinnan nykyisen elämänsä ja Shimamoton tuoman vapauden välillä. Tutkielmassani tulen tarkastelemaan teosta melankolian ja nostalgian käsitteiden kautta, joista molemmat ovat tiiviisti yhteydessä teoksessa esitettyjen kaipuun, tyhjyyden ja menneisyyden teemoihin.

Tutkielmassani tulen erittelemään melankolian ja nostalgian piirteitä sekä ilmenemismuotoja teoksessa. Tämän lisäksi tulen sivussa tarkastelemaan muun muassa teoksen yhteiskunnallista ja historiallista puolta. Tutkimuksen tavoitteena on luoda kattava tulkinta käsitteiden piirteistä ja asemasta teoksessa. Samalla tulen osoittamaan nostalgian ja melankolian käsitteiden relevanssin romaanin hahmon kokemusten sekä nykyaikaisen, myöhäismodernin tunnemaailman tasoilla. Teorianäkökulmana aion yhdistellä nostalgian ja melankolian tutkimuksen teorioita, joissa yhdistyy poikkitieteellisesti muun muassa psykoanalyysin, kirjallisuustieteen ja sosiologian tutkimusalat. Teoriaosuudessa tulen viittaamaan nostalgiaa käsitellessä etenkin Pirjo Kukkonen (2007) artikkeliin *Nostalgian semiosis* ja melankoliaa käsitellessä Karin Johannissonin (2009) *Melankolian huoneet* -teokseen. Nostalgian ja melankolian käsitteiden lisäksi tulen hyödyntämään muun muassa muistipaikan, anomian, ennuin sekä utopian käsitteitä.

Tutkimukseni metodina käytän lähilukua, joka mahdollistaa romaania analysoivan ja kontekstualisoivan luennan. Lisäksi lähiluku auttaa toistuvien teemojen ja yksityiskohtien löytämisessä. Metodi antaa minulle mahdollisuuden tulkita teosta vapaasti ja sen myötä esimerkiksi asettaa pieniäkin seikkoja osaksi laajempaa kontekstia. Tulen lähiluennan osalta keskittymään etenkin tekstissä esiintyviin melankolian ja nostalgian piirteisiin, yhdistäen niitä toisiinsa ja mahdollisiin kulttuurillisiin konteksteihin.

Nostalgiaa on tutkittu paljon muun muassa kirjallisuudessa, musiikissa ja taiteessa paikkojen ja niihin liittyvien kollektiivisten muistojen kannalta (ks. esim. Rossi ja Seutu 2007; Rudatiyte 2018). Valitsemani yksittäiseen hahmoon ja hänen kokemukseen kohdistuva lähestymistapa on siis suhteellisen tuore näkökulma nostalgian tutkimukseen. Tulen kuitenkin sivuamaan nostalgian yhteisöllistä, sosiologista puolta esitellen romaanin yhteiskunnallisia teemoja, kuten teoksessa

keskeisiä toisen maailmansodan jälkeistä uudelleenrakennuksen aikaa ja Tokion opiskelijalakkoja.

Melankolia ja nostalgia kulkevat usein käsi kädessä ja nostalgiaa joskus kuvataan melankoliana menneisyyttä kohtaan (Rossi ja Seutu 2007, 11). Melankoliaa on tutkittu aiemmin melko paljon etenkin suomalaisessa kirjallisuuden- ja musiikintutkimisessa (ks. esim. Tuohela 2008; Sandbacka 2018). Valitsin melankolia-termin sen abstraktimman ja vähemmän latautuneen luonteen takia suhteessa esimerkiksi masennuksen ja depression termeihin, joita kuitenkin joskus käytetään melankolian kanssa verrattavina ilmiöinä ja termeinä (Kristeva 1998, 21). Teoksessa kuvattu melankolia syvenee ja sen kohde joissain määrin muuttuu teoksen edetessä, joten tulkintani kohdistuu etenkin tämän muutoksen ja sen kohteiden käsittelyyn. Lopullinen analyysini syntyy melankolian ja nostalgian käsitteiden yhteistyöstä. Tutkimuskysymykset tulevat olemaan seuraavat:

1. Millä tavoin nostalgiaa, menneisyyttä ja muistamista käsitellään teoksessa?
2. Mikä on melankolian asema romaanissa? Millä tavoin se esitetään osana Hajimen luonnetta?

Suomessa Murakamin teoksia on tutkittu suhteellisen vähän. Oma aihettani lähimpänä oleva tutkielma jonka löysin on Henriikka Nissilän (2020) kandidaatintutkielma, jossa käsitellään hylätyksi tulemisen traumaa *Väritömän miehen vaellusvuodet* -romaanissa. Kansainvälisesti tutkimusta on tehty monesta eri näkökulmasta monista eri teoksista, mutta keskeisimpänä ”Murakami-tutkijana” pidetään amerikkalaista Matthew Carl Strecheriä, joka on muun muassa kirjoittanut kaksi kirjaa Murakamin teoksista (ks. Strecher 2002; 2014) ja käynyt luennoimassa Murakamista ympäri maailmaa. *Rajasta etelään, auringosta länteen* on todella niukasti tutkittu teos, eikä nostalgiaa ja melankoliaa olla yhdistetty teemoiksi Murakamin teoksiin. Voin siis todeta tutkielmani täyttävän tutkimusaukon niin tutkittavan teoksen kuin tutkimusaiheen osalta.

2. AINEISTON ESITTELY

Vuonna 1949 syntynyt Haruki Murakami on maailmanlaajuisesti tunnettu ja palkittu kirjailija, jonka teoksia on luettu ja tutkittu ympäri maailmaa. Hän on vuoteen 2022 mennessä kirjoittanut 15 romaania sekä kymmeniä novelleja, esseitä ja tietokirjoja. Hän julkaisi ensimmäisen teoksensa *Hear the Wind Sing* (1979) 30-vuotiaana ja saavutti suuren yleisön huomion niin Japanissa kuin maailmanlaajuisesti teoksilla *Suuri lammasseikkailu* (alk. 1982) ja *Norwegian Wood* (1987). *Suuri lammasseikkailu* suomennettiin vuonna 1993 osaksi Tammen Keltainen kirjasto -sarjaa ja oli pitkään ainut Murakami-suomennos, koska suurin osa suomennoksista on julkaistu vasta 2010-luvun puolella. Hänen suosionsa on kasvanut Suomessa muiden maiden tasolle siis vasta melko myöhään, tehden hänen teoksistaan suhteellisen koskettamattomia tutkimuskohteita.

Murakamin romaanit edustavat yleensä maagisen realismin genreä, jossa muuten suhteellisen realistiseen maailmaan yhdistyy maagisia piirteitä, kuten puhuvia eläimiä ja aika-avaruus ilmiöitä (Strecher 2014, 14). Vaikka Murakamin maagisen realismin kirjoitustyyli sivuaa perinteistä japanilaista surrealismia, on hänellä siihen omalaatuinen, eräällä tavalla länsimaalainen ote. Ei ole siis yllätys, että hän pitää esikuvinaan muun muassa Raymond Carveria ja Kurt Vonnegutia (Strecher 2014, 11). Murakamin teoksissaan näkyy ihailemiensa kirjailijoiden lisäksi todella vahva kädenjälki hänen muista kiinnostuksen kohteista – kuten musiikista – sekä hänen elämänsä merkittävistä tapahtumista, kuten Tokion opiskelijalakoista (Strecher 2014, 9). Osittain tämän takia Murakami on saanut kohdakseen kritiikkiä monotoniasta, sillä suuressa osassa hänen kirjojaan toistuu samanlaisia teemoja, tilanteita ja hahmoja. Esimerkkinä tällaisesta toistuvuudesta on päähenkilö, joka on nuori mies ja joka pitää vanhoista kirjoista ja jazzista. Toinen yleinen kritiikin kohde on teosten ongelmallinen naiskuva. Murakamin kirjojen naishahmot ovat usein todella esineellistettyjä – etenkin seksuaalisesti – ja heidän toimijuus rakentuu yleensä vain miespäähenkilön ympärille. (Kawakami 2017.) Tuon kritiikin esille siksi, että molemmat asiat – Murakamille tyypillinen päähenkilö ja passiiviset naishahmot – voi nähdä olevan läsnä myös tutkittavassa teoksessa. En tule tulkitsemaan teosta erityisen kriittisestä näkökulmasta, mutta mielestäni kritiikin huomioiminen on kuitenkin asianmukaista.

Rajasta etelään, auringosta länteen on Murakamin seitsemäs julkaistu romaani. Teos on hänen realistisempaa tuotantoa, erottuen melko selvästi hänen abstraktimpien teosten joukosta. Maagisen realismin piirteitä kuitenkin löytyy jonkin verran romaanin pinnan alta. Esimerkiksi Shimamoton hahmolla on todella mystinen, lähes metafyyssinen olemus: hän on kuin haamu joka ilmestyy ja lähtee arvaamattomasti Hajimen ulottumattomiin useaan otteeseen teoksen aikana. Strecher (2014, 70) yhdistää tämän ilmiön toiseen maailmaan (*the other world*), jonka

hän esittää olevan todellisuuden rinnalla oleva ulottuvuus ja keskeinen maagisen realismin piirre muissakin Murakamin kirjoissa.

Kirjan tarina rakentuu Hajimen elämäkerrallisen kerronnan pohjalle, ja teos tämän myötä alkaa hänen lapsuudestaan toisen maailmansodan jälkeisessä Japanissa. Lapsuudessaan hän tapaa poliota sairastavan Shimamoton, jonka kanssa he ystäväytyvät pääosin sen takia, koska he molemmat ovat ainoita lapsia. Heidän ystävyytensä syvenee ja he viettävät aikaa esimerkiksi musiikin parissa. Shimamoto joutuu kuitenkin lähtemään toiseen kouluun ja he kasvavat vanhentuessa erilleen. Kerronta muuttuu nykyhetkeen noin romaanin puolessavälissä, kun Shimamoto palaa takaisin Hajimen elämään ja he alkavat tutustumaan toisiinsa, jatkaen siitä mihin heidän lapsuuden ystävyytensä jäi. Koska teoksessa lähes omaelämäkerrallinen, intradiegeettinen kertoja, tulen ottamaan myös huomioon Hajimen luotettavuuden kertojana: kaikki mitä Hajime kertoo on väritynyt hänen oman näkemyksensä mukaan ja täten esimerkiksi Shimamoton olemassaolosta ei voi olla varmuutta.

Vaikka Hajime on hahmona melko tavanomainen ja joissain määrin samaistuttava, on kiinnostavaa nähdä miten häntä ei tehdä erityisen sympaattiseksi päähenkilöksi. Romaanissa tuodaan itse asiassa keskeisesti esille se kuinka itsekeskeinen ja välinpitämätön henkilö Hajime on. Hän esimerkiksi laittaa hänen hetkelliset seksuaaliset halut niin lukiovuosien tyttöystävän Izumin kuin vaimonsa Yukikon edelle, jättäen molempiin henkilöihin syvät, lähes parantumattomat arvet. Kirjassa esitettyjen tekojen lisäksi hänen itsekriittisyys nousee romaanissa useaan otteeseen esille. Hän esimerkiksi ajattelee ihmisten satuttamisen olevan itselleen taipumus, josta hän ei kykene pääsemään eroon (REAL, 52-53). Eräänlainen muutos Hajimen ajatuksissa tapahtuu vasta aivan romaanin loppupuolella, kun Hajime näkee todellisuuden siitä, kuinka suuret arvet hän on jättänyt läheisiinsä itsekeskeisyydellään, ja jonka seurauksesta hän päättää lopulta yrittää korjata suhteensa Yukikoon (REAL, 218). Vaikkei lukija tuntisi sympatiaa Hajimea kohtaan, ovat Hajimen kokemukset tyhyydestä, kaipuusta ja oman paikan löytämisestä todella monelle tuttuja ja tämän vuoksi teos on mielestäni kiinnostava katsaus myöhäismodernin elämän tunnemaailmaan.

3. TEORIATAUSTA JA KÄSITTEET

Teoriataustana tutkimuksessani käytän nostalgian ja melankolian tutkimuksen tutkimusperinteitä. Keskeisimpinä teksteinä teoriani pohjalla toimii Kukkosen (2007) artikkeli nostalgiasta ja Johannissonin (2009) kirja melankoliasta. Jaottelen teoriataustan ja käsitteiden käsittelyn kolmeen osioon, joissa ensin erittelen nostalgian ja melankolian erillisinä ilmiöinä, esitellen samalla niihin yhteydessä olevat lisäkäsitteet. Tämän jälkeen kolmannessa alaluvussa käsittelen nostalgian ja melankolian yhteyttä toisiinsa osoittaen niiden olevan romaanissa sitoutuneita toisiinsa, mutta kuitenkin luonteeltaan melko erilaisia ilmiöitä.

3.1 Nostalgia

Nostalgian käsite on neologismi, joka on muodostettu kreikan sanoista *nóstos* (kaipuu kotiin) ja *álgos* (tuska). Nostalgian voi tulkita olevan ilmiönä synnynnäinen osa ihmisyyttä, eikä täten sille voi muodostaa erityisempää aikajanaa. Tämän lisäksi sitä on hankala ajoittaa myös siitä syystä, että nostalgista kaipuuta voi löytää monesta eri paikasta *Raamatusta* tango-musiikkiin. (Rossi & Seutu 2007, 7-8.) Vaikka nostalgian ilmiötä on hankala ajoittaa, on *nostalgia*-sanan etymologista historiaa kuitenkin helpompi avata. Termi on alun perin luotu lääketieteelliseksi diagnoosiksi nimensä mukaisesta konkreettisesta, sairaalloisesta koti-ikävästä. Tämä määritelmä on osittain elossa nykyaikanakin, koska nostalgia nähdään usein kaipuuna jotain paikkaa kohtaan. Käsitteen määritelmä on silti laajentunut vuosien aikana.

Keskeisin muutos tapahtui romantiikan aikakaudella, kun näkemys nostalgiasta muuttui konkreettisesta kaipuusta abstraktimpaan kaipuuseen. Nostalgia voidaan tämän takia nykyaikana määritellä enemmänkin kaipuuna pois nykyhetkestä johonkin määrittelemättömään menneeseen sen sijaan, että kohteena olisi jokin tietty paikka. (Rossi & Seutu 2007, 9-10.) Osittain tämän määrittelemättömyyden vuoksi nostalgia nähdään kulttuureja ylittävänä, modernin aikakauden piirteenä (Boym 2001, XVI). Nostalgiaa voi täten tutkia myös maailmanlaajuisena ilmiönä, vaikka sen ilmenemismuodot voivat vaihdella kulttuurien ja henkilöiden välillä (ks. esim. Kukkonen 2003, 61-88). Niin kutsuttu suomalainen nostalgia voi siis olla erilaista japanilaisesta nostalgiasta, mutta tämän kulttuurillisen eron jaottaminen on melko hankalaa ilman antropologista sivurekettä. Osittain tämän takia lähestyn romaania yksilötasolla Hajimen henkilökohtaisen nostalgian suunnasta, yhdistäen tarpeen mukaan kokemukset historialliseen tai yhteiskunnalliseen kontekstiin.

Tässä tutkielmassa käsittelen nostalgiaa Pirjo Kukkosen (2007, 15) esittämän määritelmän avulla, jossa nostalgia nähdään paluuna yksilön omaan

historiaan suhteessa todellisuuteen ja nykyhetkeen – eräänlaisena kaipuuna aikaan. Teoksessa tämä näkyy esimerkiksi siinä, että Hajime ei oikeastaan ikävöi menneisyytensä kaupunkeja tai maisemia, vaan hän ikävöi ihmisiä sekä heihin liittyviä kokemuksia. Tulen käyttämään nostalgian käsitettä etenkin tutkiessa Hajimen tuntemaa kaipuuta omaa menneisyyttään kohtaan. Tämän lisäksi yhdistän käsitteen avulla romaanin tarinan todellisuuteen, käsitellen esimerkiksi Hajimen kokemuksia todellisuuden tapahtumista, kuten Tokion opiskelijalakoista.

Kukkosen (2007, 14) mukaan nostalginen kaipuu on osana eräänlaista paluuta muistajan mielessä olevaan virheettömään menneisyyteen. Nostalgiasa on tiiviisti mukana osittain tämän takia eräänlainen muutosvastarinta, joka muotoutuu pääosin menneisyyttä kuvaavien illuusioiden ja muistikuvien varaan. Nostalgian kohde ei ole välttämättä siis ollut sellaisenaan olemassa, vaan nostalginen muistelu yhdistää menneen ajan nykyhetken aikaan ja mielikuviin. Nostalgiaa tutkinut antropologi Svetlana Boym (2001, XIII) kuvaa tätä oivaltavasti eräänlaiseksi päällekkäisvalotukseksi, jossa menneisyys ja nykyhetki sekä unelmat ja jokapäiväinen elämä yhdistyvät. Tähän käsitykseen nojaten lähestyn nostalgiaa etenkin sen ajatuksen kautta, että ihmisen mielikuva menneestä on suurimman osan ajasta pelkkä kullattu muisto. Ihminen siis muistaa jostain asioista pelkästään hyvät puolet, vaimentaen mahdolliset huonot puolet pikkuhiljaa pois. Vaikka nostalgia voi muovata muistot paremmiksi mitä ne oikeasti ovat olleet, on sillä siitä riippumatta keskeinen asema muistojen ja muistin rakentumisessa. Kukkonen (2007, 15) kutsuu tätä ilmiötä nostalgian semiosikseksi, merkityksellistämisprosessiksi.

Muistin kautta ihminen voi kaivata menneisiin aikakausiin, jonka takia nostalgia voidaan nähdä myös kulttuurisena ja yhteiskunnallisena ilmiönä. Nostalgian semiosiksessa ihmisen yksilöllinen kokemus sitoutuu tämän takia myös yhteiskunnalliseen ja kulttuurilliseen aikaan ja paikkaan. (Kukkonen 2007, 15.) Nostalgian avulla yksilö voi siis muodostaa yhden kokonaisuuden hänen kokemuksistaan osana kulttuurisia ja sosiaalisia ulottuvuuksia. Tietyn ajan kokemukset täten muistetaan erottamattomina kyseisen ajan yhteiskunnasta ja yleisesti vallitsevasta todellisuudesta. Romaanissa Hajime esimerkiksi muistelee lapsuutensa merkittävimmäksi asiaksi sitä, että hän on ainut lapsi. Tämä kokemus yhdistyy merkittävästi Hajimen lapsuudessa, 1950-luvun Japanissa vallinneeseen uudelleenrakennuksen aikaan, jossa normina pidettiin monilapsisia perheitä.

Nostalgista kaipuuta, eli menneisiin paikkoihin palaamista ja niiden muistamista voi kuvata Karin Johannissonin kehittelemän muistipaikan käsitteellä (Seutu 2007, 277). Muistipaikalla tarkoitetaan paikkaa, jossa menneisyys ja nykyhetki sitoutuu toisiinsa ja näiden aikojen yhteinen jatkuvuus on läsnä. Keskeisenä piirteenä muistipaikalle on se, että muistipaikat ovat aina subjektiivisia. Siinä missä esimerkiksi museo säilyttää fyysisiä objekteja menneestä ajasta, muistipaikat ovat yksilökohtaisia ja monimuotoisia. Muistipaikkoina voi

esimerkiksi olla muistot lapsuudesta, konkreettiset esineet tai kulttuurilliset tyyli. Näiden lisäksi esimerkiksi tietyt laulut tai hajut voivat toimia muistipaikkoina, johon ihminen voi aina palata. (Seutu 2007, 277.) Esimerkkinä muistipaikkojen subjektiivisuudesta voi pitää esimerkiksi sitä miten joku ihminen voi pitää meren tuoksua nostalgisena ja tärkeänä, kun taas toiselle se ei merkitse oikeastaan mitään.

Nostalgiaan yhdistetään usein tietoisuus siitä, että menneisyys on pysyvästi poissa eikä sinne voi palata (Rossi & Seutu 2007, 8). Murakamin teoksessa esitetään tästä poiketen nostalgian keskelle utopistinen ”mitä jos” -tilanne, jossa menneisyyteen voisi mahdollisesti palata sekä esitetään samalla lukijalle kysymys siitä, onko menneisyyden valitseminen nykyhetken yli lopulta sen arvoista. Juuri tämän utopistisen tilanteen vuoksi kirjan lähestyminen nostalgian kautta tuntuu erityisen sopivalta. Omassa tulkinnassani Hajime tuntee niin suurta kaipuuta pois nykyhetken tyhjyydestä, että hänen nostalgia ja melankolia lomittuvat, luoden hänelle eräänlaisen menneisyydestään ja toiveistaan muotoutuneen turvapaikan.

3.2 Melankolia

Kuten nostalgian, myös melankolian käsitteen juuret löytyvät kreikasta: *melos kholia*, musta sappi (Kukkonen 2007, 35). Melankolian käsitettä on käytetty antiikista asti kuvaamaan monenlaisia eri mielenterveydellisiä ja lääketieteellisiä diagnooseja, kuten esimerkiksi ahdistusta, maniaa ja masennusta. Tulen kuitenkin tässä tutkielmassa käsittelemään melankoliaa tunteena, enkä sairautena tai psykologisena diagnoosina. Melankolian historia kantautuu kauas ja vuosisatojen aikana sen merkitykset ovat muuttuneet moneen otteeseen. Tämän laaja-alaisuuden takia on tärkeää eritellä se, minkä aikakauden näkökulmasta termiä käsittelee. (Johannisson 2009, 13-16.) Murakamin teos sijoittuu niin kirjoitusajaltaan kuin romaanin ajalta myöhäismoderniin aikakauteen, jolla tarkoitan tässä 1800-luvun lopussa alkanutta ja 1950-luvulla voimistunutta demokratisoitumisen ja globaalin kapitalismin aikakautta, jonka voi nähdä jatkuvan edelleen. Itse pidän romaania eräänlaisena myöhäismodernin melankolian kuvaajana, johon nykyaikaisen lukijan on edelleen helppo samaistua ja jota pystyy tulkitsemaan nykyaikaisesta näkökulmasta suhteellisen helposti.

Melankolia on monimuotoinen tunne, joka voi koostua ahdistuksesta tyhjyyteen ja levottomuudesta väsymykseen. Melankoliassa on kuitenkin aina läsnä puutteen tai menetyksen teemat. (Johannisson 2009, 27.) Tutkielmassani tulen viittaamaan melankoliaan etenkin vakavana kaipuuna todellisuudesta pois. (Kukkonen 2007, 35-36.) Kaipuun lisäksi tulen liittämään määritelmäni Johannissonin (2009, 32) kehittämän myöhäismodernin melankolian teorian, jonka piirteitä ovat etenkin tyhjyyden ja väsymyksen tunteet. Tässä tutkielmassa melankoliaa käsitellään siis viipyvänä tyhjyyden, väsymyksen ja puutteen

tunteena, josta yksilö kaipaa pois. Tulen käyttämään melankolian käsitettä Hajimen tunteiden ja niiden syiden erittelemiseen sekä osoittamaan sen, millä tavoin ja millaisilla piirteillä melankolia teoksessa esitetään.

Myöhäismodernin melankolian tyhjyyden tunne on sellainen, joka pitää jatkuvasti täyttää korvikkeilla. Korvikkeella tarkoitetaan tässä jotain eskapistista objektia tai asiaa, joka saa yksilön mielen pois sisällä syvenevästä tyhjyydestään. (Johannisson 2009, 67–69.) Korvike voi olla aivan mitä vaan esimerkiksi jokin materiaallinen asia – kuten vaikka uudet vaatteet tai matkailu – tai immateriaalinen asia, kuten seksi tai toisen ihmisen seura. Romaanissa korvikkeena toimii Shimamoto, jota Hajime kaipaa ja himoitsee läpi romaanin. Hajimella melankolia ilmaantuu myös lakonisena välinpitämättömyytenä joitain asioita kohtaan. Hän esimerkiksi pettää raskaana olevaa vaimoaan monen eri henkilön kanssa, katumisen sijaan nähden sen pelkkänä tarpeena (REAL, 80).

Melankolian lisäksi tulen hyödyntämään melankolian liittyviä käsitteitä *anomia* ja *ennui*. *Ennui* tarkoittaa eräänlaista eksistentiaalista melankoliaa, jonka keskeisenä piirteenä ovat yleensä merkityksettömyyden, tyhjyyden ja ikävystymisen tunteet. Vaikka *ennui*-sana suomentuu suurin piirtein tylsyydeksi, on ero tunteiden välillä suuri. (Johannisson 2009, 133-144.) Siinä missä tylsyyden on tilannekohtaista ja lähtee jossain vaiheessa pois, on *ennui* jatkuvaa ja tavallaan osa ihmistä itseään. Riippumatta siitä, millaisena tunteena *ennui* ilmenee, on sen keskeisenä piirteenä kyvyttömyys olla läsnä siinä mitä on (Johannisson 2009, 144). *Ennui* on tunteena mielestäni *Rajasta etelään, auringosta länteen* -romaanissa melko keskeisessä osassa, sillä Hajimen melankolia perustuu suurilta osin tyhjyyden ja merkityksettömyyden tunteisiin. Tämän lisäksi Hajimella on useaan otteeseen vaikeuksia olla läsnä hetkessä. Romaanin lopulla Yukiko esimerkiksi mainitsee Hajimen olleen jatkuvasti uppoutuneena omiin ajatuksiinsa, jota Hajime ei itse ole kuitenkaan huomannut (REAL, 174).

Anomia on yhteiskunnallinen tunne, jossa yhteiskunnan olotila siirtyy yksilöön. Keskeisesti tunne syntyy esimerkiksi yhteisössä vallitsevan pääoman ja menestyksen ihannoinnista, joka johtaa yksilön tasolla esimerkiksi vieraantuneisuuteen tai eksyneisyyteen. (Johannisson 2009, 260-262.) *Anomia* voisi siis kutsua eräänlaiseksi yhteiskunnalliseksi melankoliaksi. Hajime on mielestäni todella hyvä esimerkki *anomia* tuntevasta, menestyneestä henkilöstä. Hänellä on kapitalistisen tuottoyhteiskunnan näkökulmasta hyvä elämä: parisuhde, pääomaa ja menestynyt yritys, mutta samalla hän tuntee sisällään vahvaa saavuttamattomuuden tunnetta. Aivan kuin Hajime itse toteaa menestyksestään: ”elin jonkun muun minua varten järjestämää elämää paikassa, jonka joku muu oli hankkinut minua varten.” (REAL, 79.) *Anomi*alla on selkeä asema etenkin romaanin keskiosassa, mutta se ottaa lopulta sivuraiteen, kun Hajimen melankolia alkaa kohdistumaan Shimamotoon ja eskapismiin hänen ympärillä.

3.3 Nostalgian ja melankolian yhteys ja erot

Nostalgia ja melankolia ovat käsitteinä siis suhteellisen lähellä toisiaan. Molemmilla on juurensa lääketieteessä ja ei ole myöskään yllätys, että niitä käytetään joskus keskenään vaihtokelpoisina käsitteinä. Esittämäni määritelmät tiedostetusti sivuavat osittain hieman toisiaan: nostalgia on kaipuuta menneeseen, melankolia on kaipuuta johonkin pois. Termeillä on muutenkin yhteisiä piirteitä. Molempien funktiona on esimerkiksi järjestää mennyttä maailmaa muistojen kautta (Kukkonen 2007, 42).

Merkittävin ero, jonka esitän on se, että nostalgiassa kaivataan aina johonkin menneeseen, kun taas melankoliassa kaivataan parempaan hetkeen, olisi se mennyt, tuleva tai olematon. Nostalgia myös perustuu suuren osan ajasta johonkin koettuun asiaan, kun taas melankolian kaipuu usein muodostuu utopististen, olemattomien asioiden ympärille. (Kukkonen 2007, 38–39.) Tärkeää on myös tiedostaa se, että yksilö voi tuntea nostalgiaa tuntematta melankoliaa ja toisinpäin. Yhdistän termit joissain kohdissa sen takia, koska teoksessa Hajimen nostalgia ja melankolia takertuu toisiinsa: hän kaippaa tyhjältä elämästään menneisyyden kadonneiden ihmisten luokse sekä miettii mitä tulevaisuus olisi, jos asiat olisivat menneet aikanaan toisin.

Melankolian ja nostalgian erilaisuutta havainnollistaa Kukkonen (2007, 44) kehittäen jaottelu keveän ja painavan tunteen välillä. Nostalgia on hänen mielestään keveä, eli hetkellinen ja ajoittain jopa positiivinen tunne, kun taas melankolia on painava tunne, jossa kaivataan jatkuvasti epätoivoisesti johonkin parempaan. Nostalgia on siis yksinkertaistettuna hetkellistä ja melankolia pysyvää. Kukkonen (2003, 18) havainnollistaa eroa seuraavasti: melankolia on olemista, passiivista kaipaamista, kun taas nostalgia on enemmänkin tekemistä, aktiivista kaipaamista. Nostalgia ja melankolia ovat siis kummatkin kokoajan olemassa, mutta nostalgia vaatii aktiivista muistamista noustakseen esiin.

Romaanissa tämä esittämäni ero hetkellisyyden ja jatkuvuuden välillä on hieman sumea, mutta sen huomaa muutamissa piirteissä selkeästi. Nostalgian hetkellisyys näkyy esimerkiksi siinä, että Hajime yhdistää esimerkiksi tietyt laulut tiettyihin muistoihin, mutta vaikutus ei kuitenkaan ole sen suurempi ja muistelu pysyy hetkellisenä. Melankolian jatkuvuus taas näkyy siinä, kun hän jatkuvasti päätyy miettimään omaa asemaansa maailmassa, osoittaen tunteen olevan pysyvä osa hänen mieltään. Romanissa esiintyy myös yhdistelmä koettua menneisyyttä ja utopiaa, joka tekee melankolian ja nostalgian käsitteiden yhteistyöstä luontevan lähestymistavan romaaniin.

4. ANALYYSI

Seuraavaksi esitän analyysini ja tulkintani hyödyntäen esittelemiäni käsitteitä. Olen jakanut osion kahteen alalukuun, joista ensin käsittelen otsikolla ”Rajasta etelään, auringosta länteen” nostalgian piirteitä teoksessa. Päädyin otsikkoon, koska niin rajasta etelään kuin auringosta länteen on teoksessa esiteltynä jotain erilaista, jotain mahdollisesti parempaa, mutta molemmat paikoista ovat lopulta yksilön saavuttamattomissa (REAL, 189-191). Sitaattiin liittyen tulen ensimmäisessä osiossa käsittelemään nostalgiaa etenkin sen näkökulman kautta, miten Hajime itse muistaa menneisyytensä ja millä tavoin tämä menneisyys ei lopulta ole sitä mitä hän toivoisi sen olevan. Keskeisenä apukäsitteenä nostalgian vierellä hyödynnän muistipaikan käsitettä. Nostalgian piirteiden käsittelyn ohessa erittelen myös hieman teoksen maagisen realismin piirteitä, keskeisesti miljöiden ja Shimamoton mystiikkaa sekä osoitan oman tulkintani niiden asemasta osana Hajimen nostalgiaa.

Toisessa alaluvussa käsittelen otsikolla ”Vain aavikko todella jää” melankolian piirteitä teoksessa. Erittelen osiossa Hajimen melankoliaa muun muassa anomian ja ennuin käsitteiden avulla sekä esittelen teoksen eksistentiaalista puolta. Syynä, miksi valitsin alaluvun otsikoksi sitaatin aavikosta on se, että romaanissa esiintyvä aavikon tematiikka yhdistyy keskeisesti menetyksen ja sen myötä kuoleman käsittelemiseen. Tämä yhteys tekee siitä yllättävänkin merkittävän osan teoksen melankolista puolta. Molemmissa osioissa analyysi perustuu minun omiin tulkintoihini, nojaten kuitenkin teoriapohjaan.

4.1 Rajasta etelään, auringosta länteen - Nostalgian piirteet teoksessa

Petyin valtavasti, kun luin aikuisena kappaleen englanninkieliset sanat. Siinähan lauletaan vain Meksikosta. Luulin aina, että siellä – siis rajasta etelään – on jotain paljon ihmeellisempää. (REAL, 189.)

Teos alkaa siitä, kun Hajime kertoo lapsuudestaan keskiluokkaisessa lähiössä, jossa hän asui vanhempiensa kanssa. Nostalgia tulee jo tässä vaiheessa osaksi romaania lapsuuteen ja paikkoihin liittyvien muistojen kuvaamisella. Hajime esimerkiksi muistelee lapsuudenkotinsa pihaa, naapurustonsa perheitä ja naapureiden rutiineita todella tarkasti, jopa romantisoiden niitä (REAL, 6). Lapsuus ei kuitenkaan ole Hajimelle pelkkä positiivinen muistelun kohde, sillä hän tuntee suurta vieraantuneisuuden tunnetta siitä, että hän on ainut lapsi. Tämä nousee esiin esimerkiksi kohdassa, jossa Hajime irroittaa ympärillään olevan todellisuuden erilleen omista kokemuksistaan, viitaten esimerkiksi menneeseen

aikaan sanoilla "minun maailmani" (REAL, 7). Hän näkee oman menneisyytensä muista erillisenä ja poikkeavana, erottaen muiden henkilöiden lapsuuden kokemukset omasta lapsuudestaan. Hänellä on lapsuudestaan jäänyt käsitys siitä, että muut pitävät häntä ainoana lapsena olemisen takia huonompana tai vajavaisena. Tässä kuitenkin nousee esille Hajimen muistin ja todellisen maailman ristiriita, koska kukaan muu hahmo ei kiinnitä Hajimen asemaan ainoana lapsena erityisempää huomiota koko romaanin aikana. Kyseisestä tunteesta pystyy selkeästi huomaamaan nostalgian semiosiksen merkityksen muistin rakentumisessa. Kirjassa nostetaan selvästi esille se, miten lapsuuden vieraantumisen tunne on Hajimelle merkittävä, muistiin painunut kokemus. Tämän vieraantumisen muisto vaikuttaa häneen vielä aikuisenakin, riippumatta siitä onko Hajimea todellisuudessa kohdeltu erilaisella tavalla vai ei - hänen ajatuksensa erilaisesta kohtelusta on muotoutunut totuudeksi hänen mielessään.

Ainoana lapsena oleminen on Hajimelle kuitenkin myös tärkeä asia, sillä se tuo hänet Shimamoton seuraan ja se on lopullinen syy heidän ystävyysuhteen alkuun. Hajimen kuvauksen perusteella hän takertuu Shimamotoon paetakseen ainoana lapsena olemisen tuomaa tyhjyyden, erilaisuuden ja yksinäisyyden tunnetta. Lapsuuden Shimamoto on keskeinen Hajimen nostalgisen kaipuun kohde. Hajime muistaa hänestä todella pikkutarkkoja piirteitä, kuten Shimamoton tietynlaisen hymyn ja millaisella tavalla hän ontuu vasenta jalkaansa (REAL, 9). Hajimella on myös tuntoaistillisia muistipaikkoja Shimamtoon liittyen, koska hän muistaa todella tarkkaan esimerkiksi sen, kun he pitivät lapsina toisiaan kädestä kymmenen sekunnin ajan.

Kukkosen (2007, 20) mukaan jokin tietty ärsyke voi palauttaa mieleen kadonneen ajan ja johtaa sen myötä nostalgiseen mielialaan. Tämän voi nähdä eräänlaisena muistipaikan domino-efektinä, jossa ärsyke nostaa muistipaikan alitajunnasta mieleen ja sen myötä johtaa mahdollisesti laajempaankin nostalgiseen muisteluun. Kirjassa tämä ärsykkeiden vaikutus nousee keskeisesti esille kohdassa, jossa Hajime huomaa Shimamoton tavalla ontuvan ihmisen kaupungilla ja alkaa pakonomaisesti seuraamaan häntä, yrittäen saada tietää kuka henkilö on (REAL, 62-71). Ontuvan jalan näkeminen aktivoi Shimamotoa koskevan muistipaikan Hajimen mielessä, joka johtaa hänet muistelemaan lapsuuttaan: "Sinun näkemisesi toi mieleen niin paljon muistoja, etten voinut vain lähteä." (REAL, 98.) Vaikka vuosia myöhemmin Hajimen elämään palaava, aikuinen Shimamoto mainitsee myöhemmin olleensa Hajimen seuraama henkilö, asettuu tilanne kuitenkin mielestäni eräänlaiselle harmaalle alueelle. Tämä johtuu siitä, että ainut oikea todiste mikä Hajimella on ontuvan naisen näkemisestä - mystisen miehen antama kirjekuori täynnä rahaa - on romaanin loppuun tullessa kadonnut Hajimen vetolaatikosta (REAL, 215). On myös kiinnostava huomioida se, että aikuisena Hajimen elämään palaava Shimamoto ei enää onnu, vaan hän on leikkauttanut jalkansa (REAL, 106). Tämän merkityksen voi tulkita monella tavalla,

mutta mielestäni tämä yhdistyy romaanissa useaan otteeseen toistuvaan teemaan siitä, että menneisyyden asiat eivät lopulta olekaan nykyajassa enää sitä mitä yksilö muistaisi niiden olevan.

Shimamoto on tulkinnanvaraisuudessaan todella kiehtova ja omalaatuinen hahmo. Shimamoton voi tulkita olevan todellinen henkilö, joka sattuman tai kohtalon tuomana tulee Hajimen elämään, tai vaihtoeiktoisesti hänet voi tulkita pelkkänä kuvitelmana. Tähän liittyen hänet voi nähdä myös eräänlaisena henkimaailman oliona, kuten haamuna tai henkenä. Itse tulkitsen Shimamoton kuvitelmana, joka on syntynyt Hajimen mielessä muodostuneesta nostalgisesta päällekkäisvalotuksesta. Tulkintani perustuu siihen ajatukseen, että Hajime tuntee niin vahvaa nostalgiaa Shimamotoa kohtaan, että hän ilmestyy sitä kautta osaksi Hajimen elämää. Näen Shimamoton siis eräänlaisena nostalgisen toiveen representaationa. Tätä tulkintaa tukevat kirjassa muutamat muutkin piirteet, kuten Shimamoton yhtäkkinen ilmestyminen ja mystinen luonne. Shimamoto ei esimerkiksi kerro omasta elämästään oikeastaan mitään, jättäen lähes koko nuoruutensa ja aikuisuutensa täydeksi mysteeriksi. Tämän lisäksi hänen ei missään vaiheessa osoiteta olevan tekemisissä, esimerkiksi puhumalla, kenenkään muun kuin Hajimen kanssa.

Tulkintani menee yhteen Strecherin (2014, 70) käsityksen kanssa toisen maailman olemassaolosta. Hän näkee Shimamoton toisen maailman edustajana, joka karkaa tasaisin väliajoin Hajimen ulottumattomiin. Tämän lisäksi hän tulkitsee Hajimen mökin olevan toisen maailman representaationa, johon Hajime ja Shimamoto karkaavat, muuttaen toistensa kohtalot lopullisesti. Teoksen toisena metafyyssisen ulottuvuuden representaationa Strecher (2014, 93) tulkitsee metsän, johon he menevät laskemaan Shimamoton kuolleen lapsen tuhkat jokeen. Molemmissa miljöissä - metsässä ja mökissä - on eteerinen, hiljainen ja kaikin tavoin mystinen tunnelma.

Tuon tämän metafyyssisen maailman esiin sen takia, koska tulkitsen näiden miljöiden olevan se ulottuvuus, joka mahdollistaa Hajimen ja Shimamoton todellisen kohtaamisen. Metafyyssinen maailma ei siis ole luonteeltaan suoraan nostalginen, mutta se kuitenkin toimii mielestäni alustana, jossa Hajime pystyy antautumaan itselleen ja ajatuksilleen, eräänlaisena utopiana. Utopia tarkoittaa käsitteenä idyllistä ei-paikkaa, olematonta tilaa johon yksilö unelmoi ja kaipaa. Se sijaitsee tilan ja ajan toisella puolella, johon voi kuitenkin paeta esimerkiksi unien tai transsien avulla - toisaalta pakeneminen usein onnistuu myös laivalla tai lentämällä. (Vuorikuru 2007, 170-171; 176.) Itse voisin siis jopa todeta metafyyssisen maailman olevan utopia, johon Hajime pakenee: utopia jaetusta elämästä Shimamoton kanssa. Tämän utopian olemusta kuvaa parhaiten Shimamoton puheenvuoro:

Niin kuin sanoin äsken, minulle ei ole olemassa välimuotoja. Ja siellä missä ei ole välimuotoja, ei ole myöskään välitiloja. Siksi sinun on otettava minut kokonaan tai oltava ottamatta minua lainkaan. Ne ovat ainoat vaihtoehdot. – – Ja samoin minä tulen luultavasti ottaneeksi sinut kokonaan. Kokonaan. Ymmärrätkö sen? (REAL, 192.)

Shimamoto mielestäni varoittaa Hajimea siitä, mitä nostalgisessa utopiassa eläminen tulee tekemään hänelle. Shimamoton kaipaaminen ja häneen takertuminen syö Hajimea pikkuhiljaa sisältä, mahdollisesti johtaen jopa kuolemaan.

Mysteeriä lisää mielestäni kohta, jossa Hajime yrittää saada Shimamoton kertomaan omasta menneisyydestään hänelle, mutta Shimamoto kieltäytyy ja vannoo kertovansa kaiken ”huomenna”. Kohdasta tekee mielestäni erityisen mielenkiintoisen, kun Shimamoto toteaa: ”Jos kerron sinulle nyt, et pysty palaamaan enää koskaan.” (REAL, 201.) Tämä mielestäni todistaa heidän olevan toisessa maailmassa, paikassa johon Hajime voi kadota jos hän ei ole varovainen. Hän pikkuhiljaa kulkee maailmojen reunalle, lähelle nostalgiseen maailmaan peruuttamattomasti katoamista. Päätös kuitenkin murentuu, sillä yllättäen Shimamoto katoaa ja estää Hajimea pääsemästä haluamaansa utopiaan. Tämä menee mielestäni hyvin yhteen sen käsityksen kanssa, että nostalgiseen menneisyyteen ei pysty palaamaan.

Vaikka nostalginen illuusio idyllistä rikkoutuisi, esimerkiksi konkreettisen paluun myötä lapsuudenmaisemiin, illuusio voi kuitenkin pysyä nostalgian kautta elossa (Kukkonen 2007, 36). Romaanissa tätä tukee mielestäni selkeästi *South of the Border* –kappaleeseen liittyvä tematiikka, jossa Hajime toteaa luulleensa lapsena, että laulussa mainitussa, rajasta etelään olevassa paikassa olisi jotain erilaista ja maagista. Tämä illuusio kuitenkin rikkoutui aikuisena, kun Hajime sai tietää paikan olevan Meksiko. Lauluun liittyvällä idyllillä on mielestäni kuitenkin syvempi merkitys tarinassa. Näen tämän idyllin rikkoutumisen metaforana siitä, miten Shimamoto katosi nuorena Hajimen elämästä ja Hajime joutui sen seurauksesta yksin etsimään itseään. Kun Shimamoto palasi, asiat eivät olleet enää samalla tavalla kuin lapsina, mutta he kuitenkin tunsivat saman yhteyden kuin ennen. Vaikka laulun sanoitusten merkitys muuttui pysyvästi, pystyy Hajime silti muistelemaan lapsuuttaan sen kautta. Tämä menee mielestäni yhteen Kukkonen (2007, 36) näkemyksen kanssa nostalgiaista aikuisena paluuna paratiisiin. Vaikka elämät olisivat vuosien saatossa muuttuneet täysin, tuntuu kuitenkin jälleennäkeminen hurmaavalta ja iloiselta, johtaen Hajimen ja Shimamoton tapauksessa romansiin.

Musiikki on läsnä lähes kaikissa Murakamin romaaneissa, eikä *Rajasta etelään, auringosta länteen* ole poikkeus. Musiikin asema nostalgian aiheuttajana on tutkitusti merkittävä, koska sen avulla tai sen kautta ihminen voi muistaa niin paikkoja, aikoja kuin ihmisiä (ks. esim. Gibbs & Egermann 2021). Musiikki on

itsessään myös usein nostalgista esimerkiksi lyriikoiden ja jopa sävelkulkujen kannalta (ks. esim. Kukkonen 2003). Musiikin ei kuitenkaan tarvitse kertoa haikaillen mistään aiheesta ollakseen yksilölle nostalginen, vaan se voi myös toimia muistipaikkana. Voi olla, että esimerkiksi jokin tietty laulu on soinut taustalla, kun jokin yksilölle merkittävä asia on tapahtunut ja sitä kautta kyseinen laulu on muotoutunut osaksi yksilön muistoja. Romaanissa esiintyy tällaisia akustisia muistipaikkoja moneen otteeseen. Romaanin alkupuolella esimerkiksi esitetään, miten Hajime ja Shimamoto ovat kuunnelleet muun muassa Nat King Colen levyjä yhdessä (REAL, 24–15). Tähän nostalgiseen muistipaikkaan palataan myöhemmin romaanissa takaisin, kun Shimamoto on ostanut Hajimelle saman Nat King Colen levyn, jota he nuorena kuuntelivat (REAL, 184).

Toisena esimerkkinä musiikin nostalgisesta luonteesta romaanissa on Hajimen baarin musiikki. Robin's Nest -baarin jazz-yhtye esimerkiksi soittaa "Star-Crossed Lovers" -kappaletta Hajimen ollessa paikalla, joka palauttaa hänen muistonsa takaisin muun muassa opiskeluvuosiinsa sekä sen aikaiseen, nuoreen ja nälkäiseen minäänsä (REAL, 104). Laulun nostalgisen puolen lisäksi on mielenkiintoista miten romaanin aikana Hajimen nostalgia kappaletta kohtaan muuttuu, kun Shimamoto katoaa. Hän itse sanoo ettei pyyntö liity katoamiseen, vaan siihen, että kappale ei tuntunut enää vaikuttavalta: "En halunnut enää kuulla uudestaan ja uudestaan kaunista melodiaa, joka tuntui pelkältä kuolleelta ruumiilta." (REAL, 221.) Tämä valinta mielestäni kuvaa sitä, että loppuun tullessa Hajime tietoisesti haluaa eroon tietyistä nostalgian kohteistaan – jotka mahdollisesti muistuttavat häntä ikävistä asioista – ja on yleisesti valmis päästämään irti menneisyyden haikailemisesta.

4.2 Vain aavikko todella jää – Melankolian piirteet teoksessa

Kaikki kuolevat ennen pitkään. Kuolevat ja kuihtuvat pois. Kun yksi sukupolvi kuolee pois tieltä, toinen sukupolvi kasvaa sen tilalle. Niin on pakko tapahtua. (REAL, 88.)

Yleisellä tasolla Hajimen melankoliaa kuvailee parhaiten kirjassa muutama otteeseen esiintyvä pätkä Nat King Colen *Pretend*-kappaleesta: "Pretend you're happy when you're blue. It isn't very hard to do." (REAL, 15; 191.) Hänellä on yleisesti vaikeuksia sopeutua, tavoitellen lapsena normaaliutta ja vanhempana merkitystä elämälleen. Molempien tavoittelu johtaa siihen, että hän päätyy teeskentelemään olevansa jotain, mitä hän ei oikeasti ole. Hän yrittää elää muiden tavoin ja olla välittämättä omista vioistaan, mutta lopulta hän ei yksinkertaisesti pysty pääsemään irti melankoliastaan.

Yksi keskeinen osa Hajimen osoittamaa melankoliaa on hänen suhteensa Shimamotoon. Hän on lapsena Hajimen merkittävin ihmissuhde ja hän jättää

Hajimeen todella suuren jäljen, kun hänen perheensä muuttaa toiselle paikkakunnalle. Hajime ei missään vaiheessa pysty unohtamaan Shimamotoa, kuvaillen Shimamotosta muistuttavia asioita tunteeksi, jossa ”joku raotti hiljaa porttia mieleni syvyyksissä” (REAL, 61). Kun Shimamoto palaa Hajimen elämään, he eivät aluksi tunnista toisiaan, mutta lopulta päätyvät jatkamaan eräällä tavalla siitä mihin he lapsena jäivät. Shimamoto tuo aluksi Hajimen elämään toivoa – tarkoituksen ja päämäärän – mutta suhde muotoutuu ennen pitkää riippuvaisuudeksi, jota parhaiten kuvaa kohta:

– – ajattelin, että jos en näe Shimamotoa enää, tulen hulluksi. Koko maailma tuntui tyhjenevän sillä hetkellä, kun hän astui autosta ulos. (REAL, 136.)

Riippuvuutta ja siihen yhdistynyttä kaipuuta voi romaanin loppuun tullessa kutsua jopa raastavaksi, sillä Shimamoton ollessa epämääräisen ajan poissa kuvioista hänestä tulee levoton, jopa ahdistunut (REAL, 108). Hajimen melankolia muuttuu lopulta sellaiseksi, että hän pystyy rentoutumaan vain ja ainoastaan Shimamoton ollessa lähellä, joka johtaa siihen että hän kuvainnollisesti takertuu Shimamotoon. Hajimen tuntee, ettei hän ole saavuttanut elämällään mitään ja lopulta ymmärtää tunteen takana olevan jotain, jonka hän menetti nuoruudessaan – Shimamoton (REAL, 193).

Vaikka Hajime on yrittäjä, hän tuntee syyllisyyttä siitä, että hän on päätynyt asemaansa appensa rahoilla. Tämän vuoksi hänellä on muun muassa hankaluuksia yhdistää nuoruutensa ideologia hänen nykyiseen elämään ja tekoihin. Hän oli mukana aikoinaan Tokion opiskelijalakoissa, jotka vastustivat Japanin kasvavaa kapitalistista suoritusyhteiskuntaa, mutta nykyaikana hän on menestynyt sen asian ansiosta, jota hän niin vankasti vastusti. (REAL, 78-79.) Tämä vaikeus sovittaa itsensä omaan menneisyyteensä ja johtaa hänet eksistentiaalisen kysymyksen äärelle: ”Mihin asti tämä minä on omaa itseäni ja mistä eteenpäin jotain muuta?” (REAL, 79.)

Edellä esitelty romaanin yhteiskunnallinen puoli nousee esille etenkin Hajimen ja Yukikon isän välisissä keskusteluissa ja yleisesti heidän suhteessaan. Yukikon isä on kiinteistövälittäjä, joka tekee hieman hämärässä sopimuksia tuottojen kasvattamiseen, kuten esimerkiksi suostuttelee Hajimen toimimaan pöytälaatikkofirman nimenkantajana, johon Hajime myöntyy vasten tahtoaan (REAL, 142). Appi antaa Hajimelle pääomaa aloittaa yrityksensä, jonka takia Hajime tuntee olevansa velassa hänelle, vaikkei tahtoisi. Romaanin yhteiskunnallisen puolen melankolista osaa voi tutkia tarkemmin anomian käsitteen avulla. Anomiassa yksilöllä on joko todella vaikea sopeutua moderniin tuottoyhteiskuntaan tai päinvastaisesti hän käy kynsin hampain kiinni kaikkeen, millä pystyisi menestymään (Johannisson 2009, 262–263). Hajime kuuluu

ensimmäiseen ryhmään, koska hänellä on vaikeuksia löytää paikkaansa niin yrittäjänä kuin ihmisenä.

Johannisson (2009, 262) esittää viisi diagnostista kriteeriä anomialle: eristyneisyyden, pettymyksen, voimattomuuden, ulkopuolisuuden ja arvopohjan puuttumisen tunteet. Mielestäni jokainen kriteereistä sopii Hajimeen melko osuvasti. Hän on eristynyt melkein kaikista häntä ympäröivistä suhteista, hän on pettynyt asemaansa yhteiskunnassa ja hänestä tuntuu siltä, ettei hänellä ole voimaa omassa elämässään. Näiden lisäksi hän on tuntenut itsensä ulkopuoliseksi koko elämänsä ajan sekä tuntee yhteiskunnallisen asemansa olevan väärä ja vilpillinen. Keskeistä anomiasa on se, että olotila ei nouse yksilöstä vaan yhteiskunnasta (Johannisson 2009, 263). Hajimen voi siis tulkita hänen esittämiensä tunteiden pohjalta kuvaukseksi tavallisesta, sodanjälkeisessä suoritusyhteiskunnassa elävästä ihmisestä, jolla on vaikea löytää omaa asemaansa vaatimusten ja odotusten edessä. On täten mielenkiintoista miten romaanin loppupuolella Hajime painaa appensa tahtoa vastaan pyytämällä vaimoansa myymään osakkeet, joita appi olisi käyttänyt osakekurssien manipulointiin (REAL, 171–173). Tämä viestii mielestäni sitä, että yhteiskunnan paineita vastaan pystyy taistelemaan jos vain uskaltaa ja samalla muutosta Hajimen hahmossa: hän ei enää myönnä aivan kaikkeen, vaan uskaltaa pitää puolensa.

Sen lisäksi, ettei Hajime tunne paikkaansa oikeaksi, hänestä on tullut vieras myös omalle itselleen. Hän esimerkiksi kuvaa itseään seinään palaneeksi varjoksi ja sanoo, ettei hänen silmänsä kerro itselleen enää mitään (REAL, 89; 121). Tähän tyhjyyteen liittyy toinen melankoliaan yhteydessä oleva käsite: ennui. Vaikka ennui on oma käsitteensä, romaanissa ennui yhdistyy Hajimen anomiaan melko suoraan. Tämän vuoksi käsitteet toimivat toistensa tukena. On myös tärkeä huomata, että ennui voi myös nähdä yhteiskunnallisena tunteena. Johannisson (2009, 148) esimerkiksi nostaa esiin saksalaisen yhteiskuntakriitikko Walter Benjaminin näkemyksen siitä, että ikävystyneisyys syntyy massa- ja kultuskulttuurin seurauksena. Ennui ja anomia ovat siis melankolian ja nostalgian tavoin melko lähellä toisiaan ja käytettävissä toistensa tukena, mutta kuitenkin lopulta itsenäisiä eri käsitteitä.

Ennui merkityksettömyyden, inhon ja ikävystymisen tunteet ovat läsnä teoksessa moneen otteeseen. Inho voi tunteena kohdistua johonkin asiaan, mutta myös yksilöön itseensä. Itseinho voi esiintyä esimerkiksi yltäkylläisyyden, kyvyttömyyden, valheellisuuden tai alistuneisuuden muodoissa. (Johannisson 2009, 140.) Hajimella itseinho näkyy teoksessa useaan otteeseen itsekritiikkinä, koska hän monesti esimerkiksi miettii asemaansa maailmassa ja kritisoi aiempia tekojaan. Huomattavin esimerkki ennuista näkyy valehtelun yhteydessä, sillä valehtelun jälkeen Hajime tuntee todella suurta häpeää ja inhoa teoistaan. (REAL, 52; 121.) Ennui on ollut läsnä Hajimen elämässä todella pitkään ja tämän takia hän myös tuntee elämänsä merkityksettömäksi. Yliopistovuosistaan hän esimerkiksi

toteaa: ”minulla ei kerta kaikkiaan ollut aavistustakaan, mitä toivoin ja odotin elämältäni.” (REAL, 55.)

Melankolian keskeisenä osana pidetään kuoleman ja kärsimyksen läsnäoloa (Kukkonen 2007, 39; 44). Tämän takia on mielestäni kiinnostavaa, miten romaanissa kuolema ja kuolemaan liittyvät teemat ovat Hajimen elämässä todella läsnä. Lähes kaikki hänen ihmissuhteensa liittyvät tavalla tai toisella kuolemaan. Esimerkiksi Shimamoto melkein kuolee Hajimen käsiin heidän retkellään hautausmaalle ja kirjan loppupuolella selviää, että Yukiko on yrittänyt nuorena itsemurhaa. Näiden lisäksi Izumin serkku, jonka kanssa Hajimella oli nuorena suhde, tekee itsemurhan. Myös Shimamoton lapsi kuoli päivä syntymänsä jälkeen. Kuoleman läsnäolo rakentaa mielestäni teoksen eksistentiaalista puolta, tuoden muun muassa elämän hetkellisyyden ja elämässä tehtyjen valintojen merkityksen esille. Kuoleman asema Hajimen melankoliassa selviää selkeimmin romaanin loppupuolella, kun hän muistelee Shimamoton sairauskohtausta:

Katsoessani tuolloin Shimamoton silmien pimeyteen ja kutsuessani häntä nimeltä aloin tuntea imeytyväni itsekin pimeyteen. Samalla tavalla kuin tyhjiö imaisee itseensä ympäröivän ilman, se toinen maailma veti minua puoleensa. Pystyin yhä palauttamaan mieleeni, miltä se voima tuntui. Sillä hetkellä kuolema halusi minut omakseen. (REAL, 199.)

Kuoleman ohessa romaanissa käsitellään myös elämän kiertokulkua aavikon tematiikan kautta. Aavikko tuodaan esille ensimmäisen kerran, kun Hajimen vanha koulukaveri tulee käymään hänen baarissaan ja he päätyvät puhumaan Hajimen entisestä tyttöystävästä Izumista. Hajime saa tilanteessa tietää, että Izumin elämä on tuhoutunut täysin hänen tekojensa seurauksena. Hajimen koulukaveri kuitenkin toteaa, ettei ihminen voi ottaa vastuutta toisen ihmisen elämästä. Hän päätyy kertomaan näkemyksestään elämästä aavikkona, jossa ikäpolvet ja ihmiset kuihtuvat pois ja uudet tulevat aikanaan tilalle. (REAL, 88–89.) Aavikko toimii siis vertauksena kuoleman hyväksymiselle osana elämää ja sille, että loppujen lopuksi ihminen on mitä on. Keskustelu Izumista ja aavikosta selvästi vaikuttaa Hajimeen, koska hän jää moneen otteeseen pohtimaan aavikkoa ja sitä mitä hänen ystävänsä sanoi (REAL, 89; 214). Aavikko nähtävästi ajaa Hajimen pohtimaan elämän ja kuoleman suhdetta sekä sitä, miten hänen pitäisi itse suhtautua kumpaankin. Aavikko on täten yksi lisäosa Hajimen melankoliassa, osa joka auttaa häntä käsitteellistämään hänen elämässään olevaa kuoleman läsnäoloa.

Melankolian pysyvyys on myös teema, joka nousee romaanissa mielestäni melko useasti esille. Hajimen melankolia pysyy osana hänen olemustaan koko tarinan ajan, vaikka sen muoto ja kohde muuttuu muutamaan otteeseen. Lapsuudessa ja nuoruudessa melankolia kohdistuu yleisesti Hajimen mielenmaisemaan ja omaan paikkaan maailmassa. Hän toivoisi jotain normaalia tai merkityksellistä, muttei kuitenkaan saavuta sitä mitä haluaisi. Teoksen

nykyhetkessä melankolia kohdistuu Shimamotoon ja hänestä syntyvään eskapismiin. Hajime lopulta tekee mökillään päätöksen, jossa hän valitsee Shimamoton oman elämänsä yli (REAL, 193). Tarinan loppu jää Murakamin monien muiden teosten tavoin tulkinnanvaraiseksi. Viimeisessä osassa Hajime päätyy miettimään monia erilaisia asioita lapsistaan, parisuhteestaan ja tulevaisuudesta, ajautuen painon alla miettimään merta. Aivan romaanin lopussa hän kuulee jonkun kävelevän taaksensa ja koskettavan häntä. (REAL, 229-230.) Henkilö voi olla joko Yukiko tai jompikumpi heidän lapsistaan, mutta lukija voi myös tulkita lopussa Shimamoton palanneen riivaamaan Hajimen mieltä. Tässä nousee esiin melankolian pysyvä olemus, jossa kaipuu pysyy osana ihmistä. Vaikka Hajime yrittää loppuun tullessa tutkia itseään ja muuttaa tapojansa monella elämänsä osa-alueella, on mahdollista ettei hänen melankoliansa tule kuitenkaan poistumaan. Hajimen melankolian pysyvyyttä tukee myös se, että hänen sisäinen tyhjyyden tunteensa ja siitä syntyvä voimattomuuden tunne ovat todella voimakkaina esillä romaanin loppupuolella (REAL, 228-229).

5. PÄÄTÄNTÖ

Tutkielmassani olen tutkinut Haruki Murkamin teosta *Rajasta etelään, auringosta länteen* (2017) melankolian ja nostalgian teemojen kautta. Teoriataustana itselläni toimi keskeisesti Kukkosen (2007) ja Johannissonin (2009) määritelmät sekä tulkinnat teemojen ympärillä. Lähestyin tutkimusta tavoitteena selvittää, miten nostalgiaa esitetään menneisyyden ja muistamisen kautta sekä miten melankolia esiintyy osana Hajimen tunteita ja kokemuksia. Analyysissäni erittelin eri teemoja teoriataustaan nojaten, löytäen nostalgian piirteitä esimerkiksi musiikista ja teoksen metafyyysisestä puolesta. Melankolian piirteitä löysin muun muassa Hajimen ja Shimamoton suhteesta sekä ennuin ja anomian käsitteiden avulla teoksen yhteiskunnallisesta puolesta ja Hajimen mielenmaisemasta. Tämän lisäksi esittelin sivussa nostalgian ja melankolian teemojen hyödyntämistä analyysissä yksilöhistoriasta ja yksilön omista muistipaikoista.

Analyysiosiossa osoitin, kuinka monipuolisia ja -vivahteisia muistipaikkoja Hajimella on menneisyydestään. Analyysin myötä päädyin myös tulkintaan siitä, että vanha Shimamoto ei ole todellinen henkilö, vaan hän on pelkkä kuvitelma, joka on syntynyt nostalgisesta päällekkäisvalotuksesta. Hajime on siis kaivannut menneisyyteensä ja niin kutsuttuun normaaliin niin kauan, että hänen kaipuunsa muotoutuu lopulta harhakuviksi ja mystiikaksi. Tämän lisäksi nostin esiin muistipaikkojen merkittävän aseman Hajimen nostalgiassa, osoittaen sen kuinka monipuolisia muistipaikat voivat olla. Hänellä on esimerkiksi tuntoaistillisia, akustisia kuin myös vain ajallisia muistipaikkoja monenlaisista menneisyytensä kokemuksista. Hän muun muassa muistaa lapsuudensa Shimamoton ja häneen liittyvät kokemukset todella tarkasti. Tämän lisäksi romaanissa esiintyy paljon musiikkia ja sen kautta osoitetaan musiikin vahva asema osana muistoja ja niiden rakentumista.

Melankolian kannalta päädyin tutkielmalleni keskeiseen tulkintaan Hajimesta myöhäismodernin melankolian kuvaajana. Hän on henkilö, joka on vieraantunut lapsesta asti eikä ole päässyt kunnolla mukaan jatkuvan kehityksen maailmaan. Tämän myötä hänen on vaikea löytää omaa paikkaansa. Tulkintani perustuu etenkin ennuin ja anomian käsitteisiin, joiden avulla tulkitsin Hajimen suhdetta omaan yhteiskunnalliseen asemaansa ja hänen käsitystään ympäröivästä todellisuudesta. Osoitin kuinka Hajimella on vaikeuksia oikeuttaa omaa menestystään ja tuntea mitään tekemistään ansaituksi. Tämän lisäksi hänellä on vahva ennuin tunne, koska hänen vieraantumisensa on ajautunut siihen pisteeseen, ettei hän kykene löytämään enää omaa itseään ja tuntee vain satuttavansa toisia. Tämän lisäksi hän on todella itsekriittinen ja monissa paikoissa moittii omiaan tekojaan todella rankasti.

Tutkimuksellani olen herätellyt nostalgian ja melankolian tutkimusperinteitä hieman horroksestaan, osoittaen niiden olevan edelleen sopivia

ja sovellettavia teoriataustoja myös henkilöhahmojen tutkimiseen. Teoriat sopivat todella hyvin toistensa tueksi ja ne mahdollistavat todella laaja-alaisen analyysin teoksesta. Nostalgia ja melankolia ovat mielestäni todella tärkeitä ja jokapäiväisiä ilmiöitä, joten kirjallisuuden tai yleisesti kulttuuristen tuotosten tutkiminen käsitteiden avulla tuntuu todella mielenkiintoiselta tavalta löytää todellisuuden ilmiöiden peilautumista teoksissa.

Tutkimukseni on kuitenkin pelkkä pintaraapaisu, jolla osoitin piirteiden löytyvän teoksesta monissa eri muodoissa. Jatkotutkimuksen kannalta tutkielmani on hyvä pohja, koska tutkimusta voi tästä alkaa suuntaamaan todella moneen eri suuntaan. Tutkimusta voi tehdä esimerkiksi Murakamin muista teoksista, etsien niistä joko samankaltaisuuksia tai poikkeavaisuuksia. Toisena tutkimusideana voisi tarkastella Murakamin teoksia yleisesti, etsien niistä esimerkiksi yhteisiä tai eroavia myöhäismodernin melankolian piirteitä. Kolmantena ajatuksena voisi hyödyntää teoriapohjaa myös muita teoksia tutkiessa. Näiden lisäksi esimerkiksi muistipaikkojen monimuotoisuus on asia, jota voisin itsekin syvemmin vielä tutkia.

LÄHTEET

Tutkimusaineisto

Murakami, H. 2017. *Rajasta etelään, auringosta länteen*. [=REAL] (suom. J. Mylläri). Tammi. Japaninkielinen alkuperäisteos julkaistu 1992.

Lähteet

- Boym, S. 2001. *The Future of Nostalgia*. Basic Books.
- Gibbs, H & Egermann, H. 2021. Music-Evoked Nostalgia and Wellbeing During the United Kingdom COVID-19 Pandemic: Content, Subjective Effects, and Function. *Frontiers in Psychology*
<https://doi.org/10.3389/fpsyg.2021.647891>
- Johannisson, K. 2009. *Melankolian huoneet: Alakulo, ahdistus ja apatia sisällämme*. Atena.
- Kawakami, M. 2017. *Haruki Murakami A Long, Long Interview*. Shinchosha. Feminististä kritiikkiä käsittelevä osa saatavilla: <https://lithub.com/a-feminist-critique-of-murakami-novels-with-murakami-himself/> (9.5.2022).
- Kristeva, J. 1998. *Musta aurinko: Masennus ja melankolia*. Nemo.
- Kukkonen, P. 2007. Nostalgian semiosis. Teoksessa: Rossi, R. & Seutu, K. (toim.) *Nostalgia: Kirjoituksia kaipuusta, ikävöistä ja muistista*. SKS, 13-50
- Kukkonen, P. 2003. *Tango Nostalgia – The Language of Love and Longing*. Helsingin yliopistopaino.
- Nissilä, H. 2020. *Hylätyksi tulemisen trauma Haruki Murakamin romaanissa Värättömän miehen vaellusvuodet*. [kandidaatintutkielma, Oulun yliopisto]. JULTIKA-julkaisuarkisto. <http://urn.fi/URN:NBN:fi:oulu-202002151144>
- Rossi, R. & Seutu, K. 2007. *Nostalgia: Kirjoituksia kaipuusta, ikävöistä ja muistista*. SKS.
- Rudatiyte, R. 2018. *History, Memory and Nostalgia in Literature and Culture*. Cambridge Scholars Publishing.
- Sandbacka, K. 2018. Myöhäismoderni melankolia Tove Janssonin novelleissa "Aikakäsite" ja "Lokomotiivi". *AVAIN - Kirjallisuudentutkimuksen aikakauslehti* (4), 22-37.
- Seutu, K. 2007. "Lintu on huoneen löytänyt, pääskynen pesän" - Antti Hyryn Aitta-romaanin nostalgiaa. Teoksessa: Rossi, R. & Seutu, K. (toim.) *Nostalgia: Kirjoituksia kaipuusta, ikävöistä ja muistista*. SKS, 266-298
- Strecher, M. C. 2014. *The Forbidden Worlds of Haruki Murakami*. University of Minnesota Press.
- Strecher, M. C. 2002. *Dances with Sheep: The Quest for Identity in the Fiction of Murakami Haruki*. University of Michigan.
- Tuohela, K. 2008. *Huhtikuun tekstit: Kolmen naisen koettu ja kirjoitettu melankolia 1870-1900*. SKS.
- Vuorikuru, S. 2007. Minä ikävöin maahan, jota ei ole - Utopia Aino Kallaksen novellissa "Lasnamäen valkea laiva". Teoksessa: Rossi, R. & Seutu, K. (toim.) *Nostalgia: Kirjoituksia kaipuusta, ikävöistä ja muistista*. SKS, 168-200